

У катастрофічні моменти історії – коли руйнуються системи, зникають культури, відходять у небуття країни, – особливої ваги набуває вимір сталості, вірності самому собі, певності у своєму шляху. Тоді це стає єдиним виміром, на якому можна побудувати новий початок.

Закінчується один рік – і починається наступний. Традиційно журналісти «Дня» проводять у цей період опитування про знакові події минулого року, про сприйняття газети, про очікування та плани щодо нового року. Зараз, коли свята відшуміли, а кризь паморозь лютого прозирає весна, це питання набуває особливої актуальності. Тому що проминув один рік катастрофи. І настав – уже навіть за китайським календарем – рік, що ризикує стати для України роком катастрофи ще більшої. Задіяні одночасно всі механізми руйнації держави. А механізми протистояння цьому процесові поки що нечисленні, слабкі й неефективні.

Сьогодні в Україні домінує хворобливо локальний погляд на українські події, часто без урахування європейських та світових проєкцій. Хто невротично або з відразою відстежує політичну ситуацію в нюансах, хто, навпаки, меланхолійно відсторонюється, намагаючись знайти якісь форми відчуження від наростаючого абсурду. Якщо ж спробувати подивитися на ситуацію, вийшовши за межі щоденної конкретики, то стає очевидно, що відбулася геополітична цивілізаційна катастрофа колосальних пропорцій. І ця катастрофа вплине і на долю Європи, і на долю демократичного світу в цілому. Велика і драматично складна країна, яка має чи не вирішальну сьогодні вагу на терезах європейської ідентичності, довела свою цілковиту неспроможність жити в координатах цивілізованого модерного світу. ЦЯ КРАЇНА ОСТАТОЧНО ВИКРЕСЛЮЄ СЕБЕ З ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ. Це далеко не розворот у бік Росії, Сходу, Євразії чи ще якогось реального чи міфічного напрямку. З безжальною чіткістю сказав очільник МЗС Швеції Карл Більдт: Україна рухається не на Схід чи Захід, а вниз. А це дуже непочесна траєкторія.

І марна річ – делегувати відповідальність за все політикам. І політики при владі, і політики в опозиції мають свого Виборця. І є його портретом. Злочинні, безчесні, антиінтелектуальні політики віддзеркалюють подібний собі електорат. Сьогоднішній стан України означає, що байдужий, безвідповідальний, корумпований, злодійкуватий, неокультурений виборець перемиг виборця-громадянина. Але це також означає, що виборець-громадянин не виявив належної волі, відповідальності, політичної культури, щоб унеможливити такий безславний і дуже небезпечний результат.

У цих умовах кардинальної важливості набуває кожен альтернативний голос – окремих особистостей, видань, інституцій. Має відбуватися творення альтернативної України, іншої України. І жорсткість та системність творення цієї альтернативної України має бути прямо пропорційною до віри в майбутнє цієї країни. Ми хочемо, щоб вона була? Ми віримо в те, що це ще можливо? Тож мусимо суворим поглядом бачити невтішні реалії, а не блюзнірськи розповідати, що нинішній театр потворних масок політичної України безслідно розсіється

в повітрі. Звичайно, рано чи пізно і ця чергова темна смуга в українській історії закінчиться – а більш чи менш травматично для країни, поки що невідомо. Але що буде потому? Нова розгубленість, нове безсилля – чи монолітний фундамент нового, закладений сьогодні? Одне зрозуміло сьогодні без тіні сумніву: виправити сьогоднішні патологічні реалії зможе лише багаторічна сізифова праця. І не знати, де їй кінець. І ще менше знати, чи не зірветься і сам Сізіф у провалля слідом за своїм непідйомним каменем...

Це преамбула, власне, до розмови про «День». «День» – як інтелектуальний проєкт. «День» – як системне бачення світу. «День» – як альтернатива. І як перспектива. А також «День» – як вимір сталості, як вимір вірності обраній дорозі в карколомних і парадоксальних українських реаліях.

«День» – це великий Проєкт, який складається з кількох системних тематичних підпроєктів, які працюють на творення нових змістів європейської України: побудова морального виміру історичної пам'яті, інтелектуалізація політичного дискурсу, інтеграція польської та російської ідентитарної проблематики у простір відповідної української проблематики, ініціація молоді до демократичного мислення, консолідація громадянського виміру у ставленні до своєї культури та країни.

І потім є ще дві стратегічні лінії, які в особливий спосіб вирізняють «День» з-поміж інших періодичних видань. Насамперед це спроба наблизити складні інтелектуальні концепції й аналітику сучасного світу до якнайширшого читачького кола. І потім – рішучий, переконаний та переконливий погляд на Схід України як на реальний і потенційний людський, культурний, громадянський ресурс. «День» чи не перший висловив (колись «еретичну», а сьогодні вже майже самоочевидну!) думку, що пошук української (а також європейської) ідентичності швидше відбуватиметься в Центрі, на Сході й на Півдні України, ніж на Заході, де громадяни звикли до нібито патентованої своєї європейськості, не бажаючи бачити, як вони її часом втрачають. Натомість ця частина України, глибше травмована советизмом, має сильніші контрасти, та при цьому й сильнішу волю вийти з пастки минулого. Серед сьогоднішніх парадоксів України є і той факт, що часом російськомовний українець Сходу країни постає кращим громадянином і більш щирим патріотом, ніж українець із Заходу. Не кажучи вже про українців і татар цих регіонів України, які часто виявляються одиними борцями за демократичну Україну, маючи від «європейського» Заходу країни лише неувагу та байдужість. І супроти всіх федералістичних провокацій останнього часу – авторства в діапазоні від професіональних ворогів української державності до постійних завсідників львівських кав'ярень – «День» віддавна непорушно посідає державницьку позицію.

У підході «Дня» до цих проблематик немає ані риторики, ані дидактики, ані популізму. Є прилучення читача до аналізу як до природного стану інтелекту. Наприклад, 2010 рік було оголошено Рокм князя Костянтина Острозького. Ні, це не був історико-культурний лікнеп. Це було запрошення до рефлексії. Видатний про-

тагоніст української історії XVI ст. в переломну добу зумів зберегти ідентичність своєї культури, діалогуючи на найвищих рівнях із польським світом і творячи унікальний культурний – європейський! – синтез. У друкарні в маєтку князя Острозького було вперше надруковано повне видання Біблії церковнослов'янською мовою – в українській редакції. При його дворі поети польсько-українського походження писали твори латинською мовою про подвиги козаків. Постала Острозька академія – потужна і модерна для свого часу інституція, від якої природно перекинувся інтелектуальний міст у нашу сучасність.

2013-й – Рік Володимира Мономаха, від чиєго сина Мстислава Великого взяв початок і рід Острозьких. Чому саме Рік Мономаха? Далеко не лише з тієї причини, що князь зійшов на престол 900 років тому. А з тієї, що це був державець – уособлення культури «давньокиївського Гуманізму», як називав це явище Маланюк. Мономах зміцнив Русь, захистив її від Дикого Степу, розгромив половців. І водночас був людиною високого морального інтелекту. Мономах у XII ст. висловив ідею заборони смертної кари – це тоді, як у Європі майже сімсот років по тому (!) вперше було скасовано смертну кару у Великому Князівстві Тосканському 1786 року під впливом ідей італійського просвітника Чезаре Беккарія. Мономах закликав своїх дітей вчити іноземні мови – тоді, коли в Московії від Івана Грозного до Петра I знання іноземних мов прирівнювалося до зради батьківщини... А в самій Росії нині Володимир Мономах – це «атомная подводная ракетная лодка стратегического назначения». З якої, хвалити Бога, все ніяк не злетить міжконтинентальна балістична ракета «Булава»...

Такими могли бути політичні постаті України XI–XII і XVI стст. А сьогодні? Історія України рухається навспак – від інтелектуалів до люмпенів? Від будівників держави до її руйнаторів? Від захисників Києва до половецьких Боняків «безбожних, шолудивих», що Київ грабували і нищили?! От всього лише дві теми газети «День» – а скільки думок, асоціацій, «прожекторів» у темряву сьогоднішньої історії України!

Готуючи цю статтю і переглядаючи номери «Дня», перше, що впало в око, – це стаття Ігоря Сюдюкова про Андрія Потєбню «Неминучість самопожертви» (№23, 8 лютого 2013 р.). Це стаття, яка дуже точно віддзеркалює інтелектуальну ідентичність «Дня»: навести світло на постать чи явище, яке перекреслює стереотипи сприйняття України. Зовсім юний українець – йому було 24 роки, офіцер російської армії, який гине за польську незалежність під час повстання 1863 року, – така Україна була, така Україна є. Але ця тема сьогодні знаходить собі життя саме на шпальтах «Дня», а в решті ЗМІ проходить практично непоміченою.

Загалом введення польського дискурсу в український – це неоціненний стратегічний задум «Дня». Свого часу один польський історик мені сказав, що в Україні виходить незмірно менше матеріалів, присвячених Польщі, порівняно з польськими студіями про Україну. Власне, моя співпраця з «Днем» почалася з прохання Лариси Івщиної до Ліни Костенко і до мене написати статті про Польщу. Ці матеріали потім з'явилися друком у книжці «Війни і мир», яка стала спільним проектом «Дня» і ви-

дання Gazeta Wyborcza 2004-го – Року Польщі в Україні. Це знакова книжка, якою Лариса Івщина поставила сакраментальне запитання: якщо Україна – не Росія, то чому вона не там, де Польща? Досі відповідаємо.

У цьому ключі польське Січневе повстання 1863 року, яке стає темою «Дня» на 2013 рік, має не лише історико-культурні, а й психоаналітичні аспекти. Чи замислюються люди, що так легко «розчарувались» у помаранчевій революції, що собою являє польська історія з її потопленими в крові повстаннями – 1794, 1830–1831, 1863 років?! Як формувалась у цих повстаннях демократична Польща, дедалі більше відкриваючись до України, включаючи її в свою європейську перспективу? Важко придумати потрібнішу тему для сьогоднішньої України. Це є те імперативно необхідне знання, без якого про європейську Україну можна й не мріяти.

Не менш важливим є й російський дискурс. Це незвична для України пасіонарна полеміка, інвективи чи мартирологія. Це спроба відшукати європейську Росію. І це відбувається на тлі бруталної політичної та інформаційної агресії Росії щодо України і на тлі рабської поведінки щодо Росії української влади, яка звично, як пес Маяковського, «бьющую руку лижет». І от газета робить неможливу, здається, сьогодні річ: переводить діалог з Росією у русло аналізу, інтелектуальної бесіди, обміну думками. Як приклад можна згадати зустріч у редакції з Юрієм Афанасьєвим, визначним російським істориком, у січні 2012 року. Причому цікаво, що зустріч стала можливою завдяки домовленості та співпраці з «Українським тижнем», чиїм офіційним гостем був Афанасьєв, – тобто спрацьовує код інтелектуальної солідарності, такий рідкісний нині в колах української інтелігенції. Чи, скажімо, інтерактивний круглий стіл, що у квітні 2012 року транслювали у режимі он-лайн, присвячений 200-річчю від дня народження Герцена. Назва круглого столу – «Герцен і ключі до української свободи». Символічна і багатосмислова назва.

Чи взяти розділ «Україна Incognita» – це концентрація культурної інформації, яка мала б бути надбанням, більш того – «ідентифікаційним кодом» посольств, культурних центрів України за кордоном (якби такі існували!), представницьких інституцій держави. «ТОП-книжки», віртуальні екскурсії музеями, «Сімейний альбом України»... З року в рік накопичується інформація, газета розростається, постійно оновлюється, міняє формат, модернізує сайт, але ніколи при цьому не відмовляється від базових своїх принципів. А додати до цього Фотоконкурс і Фотовиставку, Острозький клуб інтелектуальної молоді, щорічну Літню школу журналістики... А ще ж і той факт, що газета щоденна, щоп'ятничний випуск є, як правило, потужним культурним синтезом в одному номері. До всього ж газета виходить трьома мовами – це при тому, що рівень знання іноземних мов, починаючи з тієї ж англійської, в Україні кращий, порівняно з радянськими часами, але незмірно нижчий, порівняно з будь-якою європейською країною. Тобто йдеться про зусилля щоденне, а не доривче, про постійну вібрацію роботи з певними стандартами якості, які не можна порушувати.

Окрема тема – це співпраця «Дня» з Острозькою академією – і загалом тісний зв'язок газети з університетами через презентації,

зустрічі, дискусії. Академія і газета – це дуже незвичне поєднання, але поєднання типове саме для суспільств із високою чутливістю на культурні змісти часу (це дуже очевидно в країнах Старого континенту, особливо у Франції, де газета є активним протагоністом академічних дискусій). Тому коли Острозька академія запускає унікальний відео-проект Петра Кралюка «Історія філософії України» – з новим поглядом на історію української філософії і новим підходом до механізмів поширення знання – це теж можна інтерпретувати як результат такої багаторічної співпраці, коли газета щодня відкрита до наукового рівня осмислення проблем, а академія не замикається в *turris eburnea*, башті зі слонової кістки, а стає протагоністом щоденного інтелектуального перестворення суспільства.

«Бібліотека газети «День»» – це, можливо, найбільш інноваційний проект видання, який наближає газету до європейських координат. Для європейських газет природно виходити з додатком енциклопедій, музичних чи кінематографічних серій, філософських, політологічних, мистецьких видань. Але там ідеться про інші ресурси й інші тиражі. Тож тим більше видання «Бронейної публіцистики» 2012 року – це надважливий результат попередньої практики книжок-синтезів, які слугують, як колись писала Лариса Івшина про «Війни і мир», «посібником з набуття українського Громадянства». Водночас цей проект наочн демонструє, який низький у нашому суспільстві поріг знання власної культури. Ідеться про тексти, які мали б входити в базову освіченість українського громадянина ще від початків Незалежності. А натомість ці тексти – вже й надруковані, й навіть досліджені – знову й знову сприймаються як нові. І саме тому, що досі не створено канону української літератури і культури в цілому, який би допоміг виробити пріоритети та інтерпретативні схеми, наближені до європейського канону й загалом до потреб сучасного світу.

У продовження серії «Бронейної публіцистики» ми обговорюємо зараз можливість видання міні-бібліотеки демократичної думки Європи. У цьому проекті зацікавлений Інститут італійської культури, ряд інших дипломатичних інституцій. Не може йтися про жодну європейську інтеграцію України, якщо суспільство не готове до цього виклику, до цього надскладного цивілізаційного прориву. Потрібне хоча б у синтезі розуміння культурної ідентичності Європи, її еволюції в часі, механізмів її дії у функціонуванні сучасної ЄС. Зрозуміло, Україна зараз брутально виведена з орбіти Європи. Але якщо правда те, що історично Україна – невід’ємна частина Європи, ця причетність має бути реального – і навіть повсякденного! – культурного виміру.

Найглибшою внутрішньою стратегією «Дня» є творення національної еліти через долучення до різнорівневого знання і через виховання в читачеві вміння оперувати одночасно різними культурними кодами. Інакше кажучи, йдеться про творення КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ – базового виміру демократичної системи.

Часом навіть складно собі уявити, як можна підняти такий Проект. Гадаю, працювати в таких умовах не завжди легко. Для головного редактора газета – це справа його життя. А журналіст, кореспондент, фотограф або ж новачок, які приходять у редакцію, – чи легко їм

витримати такий ритм і такі вимоги? А у відповідь часто – недооцінка, неувага, байдужість як прерогативи нереалізованого, приниженого, а отже, й нешляхетного суспільства, що має ілюзіювилікувати свої комплекси бравурними тусовками і дешевими симулякрами. А ще ж і реакція певних псевдоеліт, які зверхньо говорять, що ні, ну немає в нас *The New York Times* і тої ж *Gazeta Wyborcza*. Невтямки, вочевидь, що модальності існування цих газет забезпечує демократична система, за яку в Україні ще доведеться довго боротися. Так, національно значимі газети на Заході сягають щоденно мільйонних накладів! Та ж *Gazeta Wyborcza* виходить півмільйонним тиражем. Той факт, що «День» мав би мати більший тираж, ніж має, є дзеркалом неокультуреності суспільства, яке ще не вміє потребувати більшого, яке не усвідомлює своїх лакун, а отже, й не відчуває потреби їх заповнити. Але також є дзеркалом часом, може, й героїчних зусиль окремих людей, що індивідуальною роботою та вірою в її сенс прагнуть подолати фатальну інерцію цих обставин.

Минулого року я звернула увагу на ялинку в редакції – вона була на диво вишукана. Серед по-японськи лаконічних соснових гілок – кульки смарагдового, трав’янистого й білого кольору. Строгість і краса, стримана й софістикована естетика. Невеличка ніби справа – а все одно велика робота. Ім’я цієї роботі – якість. Але за якістю завжди стоять ідея, воля, зусилля. Часом зусилля надлюдське, коли йдеться про складніші від ялинки проблеми. Словом, ІНШИ-МИ БУТИ ВАЖКО.

Вжитий у назві статті термін «концептуальна мапа» – це винахід визначного американського біолога Йозефа Новака, зроблений у 70-х роках минулого століття на основі західних епістеміологічних досліджень, зокрема конструктивістської теорії швейцарця Жана Піаже. Ідеться про те, що творення та реалізація знання є глибоко індивідуальним когнітивним процесом, який відображає здатність людини усвідомлювати навколишній світ, робити логічний вибір пріоритетів, цілеспрямовано застосовувати досвід, накопичений у процесі пізнання світу.

У практичному вияві концептуальна мапа являє собою графічне зображення, яке презентує специфічну інформацію чи знання. Її мета – організувати власну думку, щоб навчитися навчатися, щоб будувати знання через систему аналітичних змістів, через індивідуальну когнітивну здатність організувати інформацію, а не через автоматичне накопичення підказаної чи нав’язаної ззовні інформації. Чим краще збудована концептуальна мапа, тим точніші містить пропозиції щодо вирішення проблем. Концептуальна мапа виокремлює центральні питання, вибудовує логічні зв’язки між проблемами, внутрішні взаємозалежності між різними блоками знання, між різними темами та концептуальними вузлами й тим самим відображає добре організований процес індивідуального пізнання, яке робить можливим узагальнений процес долучення суспільства до культури й до демократичного мислення.

Таким мені постає «День» – концептуальною мапою українських, європейських, світових проблем з пропозиціями, а часом – і ключами до їхнього вирішення. У добу тотальних політичних спекуляцій та маніпуляцій інформацією – це

спосіб творення сутнісного критичного знання. А це саме та форма знання, яка допомагає кожній конкретній людині набути свідомість реальності й водночас незалежність – психо-культурні виміри, імперативно необхідні для формування автентичного громадянського почуття. Це та форма знання, яка озброює суспільство інтелектуальними інструментами боротьби за гідне буття в історичному часі. І в такий спосіб стає

посібником із набуття не лише українського, а й європейського Громадянства.

Оксана ПАХЛЬОВСЬКА

письменник, культуролог, професор
Римського університету «Ла Сап'єнца»

*Передрук з газети «День» – №28–29
від 15–16 лютого 2013.*